

MTTTP5, luento 4.12.2018

6.1.3 Kahden jakauman sijainnin vertailu (jatkoa)

Tutkimustilanteita

y = neliöhinta

x = sijainti (2 aluetta)

y = lepopulssi

x = sukupuoli

y = musikaalisuus

x = sukupuoli

y = kaksion koko

x = sijainti (keskusta/ei-keskusta)

Y = tehopisteet

x = pelipaikka (puolustaja/hyökkääjä)

y = lumilaudan hinta

x = kenelle tarkoitettu (miehille/naisille)

$$\boxed{H_0 : \mu_1 = \mu_2} \quad \text{tai} \quad \boxed{H_0 : \mu_1 - \mu_2 = 0}$$

X_1, X_2, \dots, X_n on satunnaisotos $N(\mu_1, \sigma_1^2)$:sta,

Y_1, Y_2, \dots, Y_m on satunnaisotos $N(\mu_2, \sigma_2^2)$:sta.

Oletetaan, että varianssit tunnettuja ja satunnaisotokset riippumattomia. Kun H_0 on tosi, niin

$$Z = \frac{\bar{X} - \bar{Y}}{\sqrt{\frac{\sigma_1^2}{n} + \frac{\sigma_2^2}{m}}} \sim N(0, 1).$$

Tätä käytetään testisuureena, päättely kuten aiemminkin normaalijakaumaa noudattavien testisuureiden tapauksessa.

Variansseja ei useinkaan tunneta. Jos oletetaan ne tuntemattomiksi mutta yhtä suuriksi, niin H_0 :n ollessa tosi

$$t = \frac{\bar{X} - \bar{Y}}{s \sqrt{\frac{1}{n} + \frac{1}{m}}} \sim t(n + m - 2),$$

$$s^2 = \frac{(n-1)s_X^2 + (m-1)s_Y^2}{n+m-2}$$

Tätä käytetään testisuureena, päättely tehdään kuten aiemminkin t-jakaumaa noudattavien testisuureiden tapauksessa.

Oletusta varianssien yhtäsuuruudesta voidaan testata. SPSS tulostaa tähän liittyvän p-arvon.

Esim. 6.1.9 Lepopulssi

Group Statistics

	Sukupuoli	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Lepopulssi	Mies	$n = 44$	70,6364	11,27684 = S_1	1,70005
	Nainen	$m = 36$	77,5556	9,80800 = S_2	1,63467

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances	t-test for Equality of Means		
		F	Sig.	t	df
Lepopulssi	Equal variances assumed	,125	,725	-2,893	78
	Equal variances not assumed			-2,934	77,685

$H_0: \sigma_1^2 = \sigma_2^2$

$H_0: \mu_1 = \mu_2$

Independent Samples Test

t-test for Equality of Means

		Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
Lepopulssi	Equal variances assumed	,005	-6,91919	2,39180
	Equal variances not assumed	,004	-6,91919	2,35845

$$s\sqrt{\frac{1}{m} + \frac{1}{n}}$$

$$s^2 = \frac{(m-1)S_1^2 + (n-1)S_2^2}{m+n-2}$$

Analyze -> Compare Means -> Independent-Samples T Test -> Test Variable(s): Lepopulssi, Grouping Variable: Sukupuoli: Group 1: 1 (Mies), Group 2: 2 (Nainen)

Esim. 6.1.10 Testi lasten kehityshäiriön tunnistamiseen

Suoritusajat testissä ryhmittäin:

Normaali 204, 218, 197, 183, 227, 233, 191

Kehityshäiriö 243, 228, 261, 202, 343, 242, 220, 239

$$H_0 : \mu_N = \mu_K$$

$$H_1 : \mu_N < \mu_K$$

$$\sum x_i = 204 + \dots + 191 = 1453$$

$$\sum x_i^2 = 204^2 + \dots + 191^2 = 303737$$

$$SS_N = 303737 - 7 \cdot (1453/7)^2 = 2135,714$$

$$\sum y_i = 243 + \dots + 239 = 1978$$

$$\sum y_i^2 = 243^2 + \dots + 239^2 = 501692$$

$$SS_K = 501692 - 8 \cdot (1978/8)^2 = 12631,5$$

$$s^2 = \frac{2135,714 + 12631,5}{7 + 8 - 2} = 1135,94, s = 33,7$$

$$t_{hav.} = \frac{\frac{1453}{7} - \frac{1978}{8}}{33,7 \sqrt{\frac{1}{7} + \frac{1}{8}}} = -2,28$$

$$-t_{0,01;13} = -2,65 < t_{hav.} < -2,16 = -t_{0,025;13}$$

H_0 voidaan hylätä 2,5 %:n riskitasolla, mutta ei 1 %:n riskitasolla.

SPSS-tulos

Group Statistics

	ryhmä	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
testi	normaali	$n_N = 7$	207,5714	\bar{x}_N 18,86670	S_N 7,13094
	kehityshäiriö	$n_K = 8$	247,2500	\bar{x}_K 42,47941	S_K 15,01874

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t-test for Equality of Means	
		F	Sig.	t	df
testi	Equal variances assumed	,926	,353	-2,275	13
	Equal variances not assumed		H_0 hyp.	-2,387	9,923

$H_0: \sigma_N^2 = \sigma_K^2$

$H_0: \mu_N = \mu_K$

Independent Samples Test

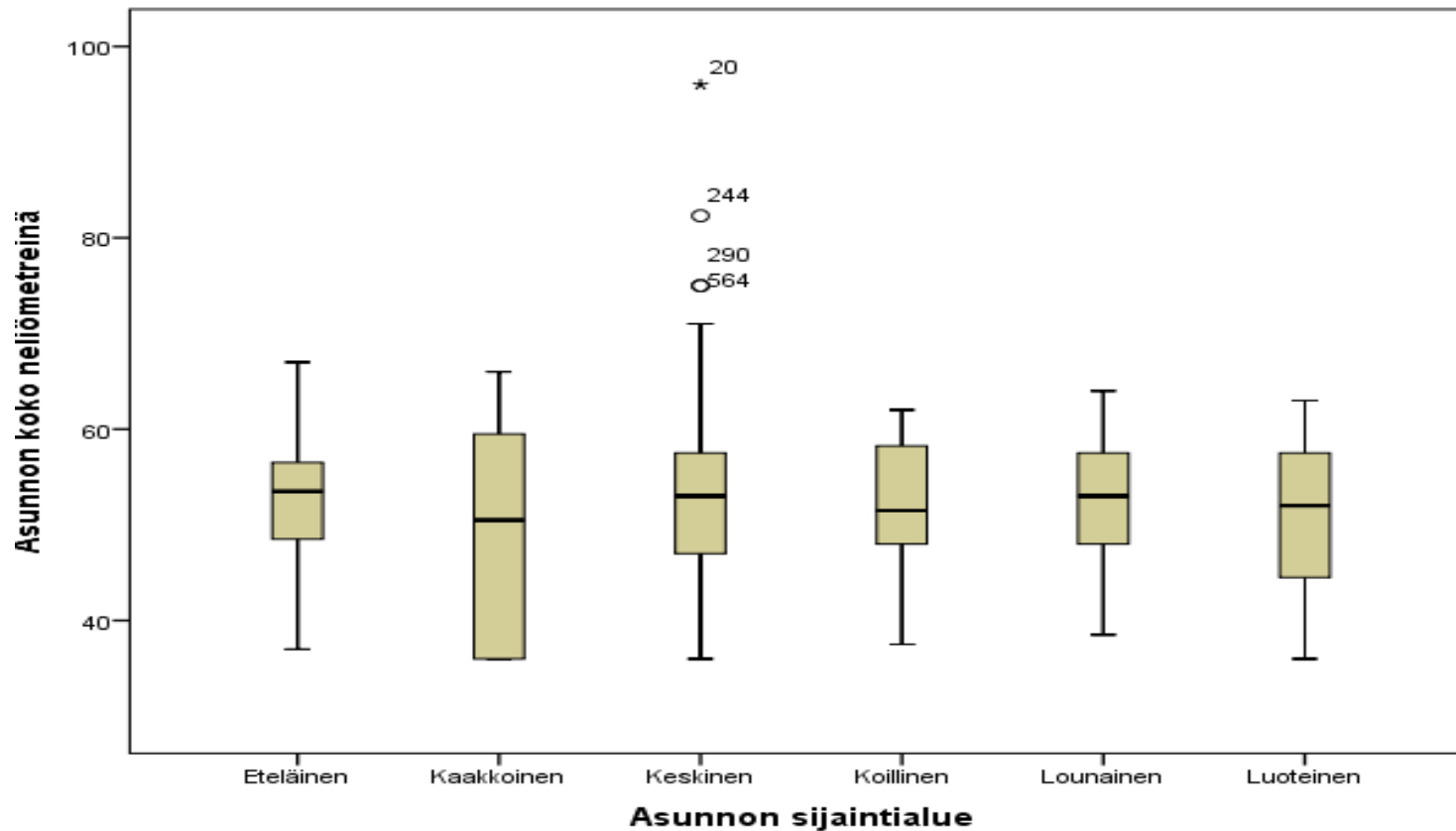
t-test for Equality of Means

		Sig. (2-tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference
testi	Equal variances assumed	,041	-39,67857	17,44332
	Equal variances not assumed	,038	-39,67857	16,62567

$$H_1: \mu_N < \mu_K$$

$$p\text{-arvo } 0,041/2 = 0,0205$$

Esim. Ovatko kaksiot keskimäärin erikokoisia Tampereen eri alueilla? Aineisto: Tre_myydyt_kaksiot_2016.sav sivulla <https://coursepages.uta.fi/mhttp1/esimerkkiaineistoja/>

Ei eroja:

Group Statistics				
	Asunnon sijaintialue	N	Mean	Std. Deviation
Asunnon koko neliömetreinä	Eteläinen	53	52,46	5,965
	Koillinen	44	52,09	6,379

Independent Samples Test						
		Levene's Test for Equality of Variances				
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Asunnon koko neliömetreinä	Equal variances assumed	,248	,620	,296	95	,768
	Equal variances not assumed			,294	89,211	,769

On eroja:

Group Statistics

		N	Mean	Std. Deviation
Asunnon koko neliömetreinä	Kaakkoinen	112	49,75	10,217
	Keskinen	277	52,56	7,888

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances		t		
		F	Sig.	t	df	Sig. (2-tailed)
Asunnon koko neliömetreinä	Equal variances assumed	25,812	,000	-2,905	387	,004
	Equal variances not assumed			-2,608	167,057	,010

Esim. Eräs yritys valmistaa 10 metrin teräskaapeleita tehtaissa X ja Y. Tarkasteltiin kaapeleiden murtolujuuksia (kilonewtoneina). Tehtaan X tuotannosta valittiin satunnaisesti 9 ja tehtaan Y tuotannosta 16 kaapelia, joiden murtolujuudet mitattiin. Saatiin tulokset:

$$\text{Tehtas X: } \bar{x} = 30,11, \sum(x_i - \bar{x})^2 = 0,8013$$

$$\text{Tehtas Y: } \bar{y} = 29,63, \sum(y_i - \bar{y})^2 = 3,0206$$

Asetetaan

$$H_0 : \mu_X = \mu_Y$$

$$H_1 : \mu_X \neq \mu_Y$$

Nyt

$$s^2 = \frac{0,8013 + 3,0206}{9 + 16 - 2} = 0,1662, s = 0,4076$$

$$t_{hav.} = \frac{30,11 - 29,63}{0,4076 \sqrt{\frac{1}{9} + \frac{1}{16}}} = 2,83$$

Pienin riskitaso, jolla H_0 voidaan hylätä, on $0,0047 \times 2 = 0,0094$, ks. <http://stattrek.com/online-calculator/t-distribution.aspx> tai http://onlinestatbook.com/2/calculators/t_dist.html

Keskimääräisissä murtolujuuksissa on siis eroja.

Yhteenveto kurssin sisällöstä, joitain esimerkkejä

Todennäköisyyslaskentaa

- satunnaisilmiö ja tapahtuma
- klassinen todennäköisyys
- todennäköisyyslaskennan aksioomat ja laskusääntöjä
- kombinatoriikkaa

Todennäköisyysjakaumia

- satunnaismuuttuja ja todennäköisyysjakauma
- diskreetti satunnaismuuttuja
- jatkuva satunnaismuuttuja
- odotusarvon ja varianssin ominaisuuksia
- joitain todennäköisyysjakaumia

Bernoulli-jakauma

binomijakauma

diskreetti tasajakauma

jatkuva tasajakauma

normaalijakauma

t-jakauma

Satunnaisotos, otossuure ja otosjakauma

Esim. Jos populaatiossa viallisia π %, niin viallisten prosenttiosuus otoksessa

$$\rho \sim N\left(\pi, \frac{\pi(100-\pi)}{n}\right), \text{ likimain.}$$

Esim.

Jos X_1, X_2, \dots, X_n on satunnaisotos $N(\mu, \sigma^2)$:sta, niin

$$\bar{X} \sim N\left(\mu, \frac{\sigma^2}{n}\right).$$

Esim.

Olkoot X_1, X_2, \dots, X_n satunnaisotos $N(\mu_1, \sigma_1^2)$:sta ja Y_1, Y_2, \dots, Y_m satunnaisotos $N(\mu_2, \sigma_2^2)$:sta sekä otokset riippumattomia.

Tällöin

$$\bar{X} - \bar{Y} \sim N\left(\mu_1 - \mu_2, \frac{\sigma_1^2}{n} + \frac{\sigma_2^2}{m}\right)$$

Parametrien estimointi

- piste-estimointi
- estimaattori, estimaattorin ominaisuudet, estimaattorin keskivirhe
- luottamusvälit (väliestimointi)

µ: lle

Aineisto Lumilaudat.sav sivulla

<https://coursepages.uta.fi/mtt1/esimerkkiaineistoja/>

- Miesten lumilautojen keskihinta

One-Sample Statistics

Kenelle lauta on tarkoitettu		N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Miehet	Laudan hinta euroina	51	522,84	136,219	19,074
Naiset	Laudan hinta euroina	18	511,06	102,737	24,215
Lapset	Laudan hinta euroina	11	278,18	34,005	10,253

One-Sample Test

Test Value = 0

95% Confidence Interval of the
Difference

Kenelle lauta on tarkoitettu		Lower	Upper
Miehet	Laudan hinta euroina	484,53	561,16
Naiset	Laudan hinta euroina	459,97	562,15
Lapset	Laudan hinta euroina	255,34	301,03

$$\bar{X} \pm t_{0,05/2;50} \cdot 136,219/\sqrt{51}$$

$$522,84 \pm 2 \cdot 19,074$$

π: lle

Aineisto Audi_A6.sav sivulla

<https://coursepages.uta.fi/mtt1/esimerkkiaineistoja/>

- Diesel-autojen osuus

Käyttövoima

		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	Bensiini	99	74,4	74,4	74,4
	Diesel	34	25,6	25,6	100,0
	Total	133	100,0	100,0	

$$p \pm z_{\alpha/2} \sqrt{p(100-p)/n}$$

$$25,6 \pm 1,96 \sqrt{25,6 \cdot 74,4 / 133}$$

$$25,6 \pm 7,7$$

$$(18,2, 33,0)$$

$(\mu_1 - \mu_2)$:lle

Aineisto Plasma.sav sivulla

<https://coursepages.uta.fi/mtt1/esimerkkiaineistoja/>

- Onko keskimääräisissä kolesterolimäärissä eroja miehillä ja naisilla?

Group Statistics

	sukupuoli	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
päivässä saatujen kalorien määrä	mies	42	2155,786	916,5653	141,4291
	nainen	273	1741,404	620,2701	37,5405

Independent Samples Test

		Levene's Test for Equality of Variances	t-test for Equality of
		F	Sig.
päivässä saatujen kalorien määrä	Equal variances assumed	2,007	3,750.
	Equal variances not assumed		2,832

Handwritten notes: $H_0: \sigma_1^2 = \sigma_2^2$ and a circled 'Sig. ,158' in the table above.

Independent Samples Test

		t-test for Equality of Means		
		df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference
päivässä saatujen kalorien määrä	Equal variances assumed	313	,000	414,3821
	Equal variances not assumed	46,946	,007	414,3821

Independent Samples Test

		t-test for Equality of Means		
		Std. Error Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
			Lower	Upper
päivässä saatujen kalorien määrä	Equal variances assumed	110,4912	196,9827	631,7815
	Equal variances not assumed	146,3266	120,0019	708,7622

$$s^2 = \frac{(n-1)s_x^2 + (n-1)s_y^2}{n+n-2}$$

$$s\sqrt{\frac{1}{n} + \frac{1}{m}}$$

$$\bar{x} - \bar{y} \pm t_{\alpha/2, n+m-2} \cdot s\sqrt{\frac{1}{n} + \frac{1}{m}}$$

$$t_{0.05/2; 313} = 1,96$$

$$414,3821 \pm 1,96 \cdot 110,4912$$

Hypoteesien testaus

$$H_0: \mu = \mu_0$$

- Onko kynttilöiden keskimääräinen palamisaika 24 h

20 kynttilän palamisajat minuutteina:

1426, 1438, 1425, 1435, 1432, 1434,
1427, 1441, 1439, 1427, 1435, 1435,
1427, 1432, 1445, 1439, 1429, 1435,
1434, 1447

One-Sample Statistics

	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error Mean
Palamisaika	20	1434,01	S = 6,149	1,375 s/\sqrt{n}

One-Sample Test

Test Value = 1440

	t	df	Sig. (2-tailed)	Mean Difference	95% Confidence Interval of the Difference	
					Lower	Upper
Palamisaika	-4,354	19	,000	-5,987	-8,86	-3,11

$$H_0: \mu = 1440$$

$$H_1: \mu < 1440$$

$$t_{0,005,19} = 2,861$$

$$< 0,001$$

$$t = \frac{\bar{x} - \mu_0}{s/\sqrt{n}} \sim t_{n-1}, \text{ kun } H_0 \text{ tosi.}$$

$$H_0: \pi = \pi_0$$

Aineisto Saidit.sav sivulla

https://coursepages.uta.fi/mtttp1/esimerkkia_ineistoja/

Syntyykö tyttöjä ja poikia yhtä paljon?

		sex			
		Frequency	Percent	Valid Percent	Cumulative Percent
Valid	poika	65	54,2	54,2 = p	54,2
	tyttö	55	45,8	45,8	100,0
	Total	120	100,0	100,0	

$$H_0: \pi = 50$$

$$Z = \frac{p - \pi_0}{\sqrt{\pi_0(100 - \pi_0)/n}}$$

$$Z_{hav.} = \frac{54,2 - 50}{\sqrt{50 \cdot 50 / 120}} = 0,92$$

Yksisuuntaisessa testissä

$$p\text{-arvo} = P(Z > 0,92) = 1 - \Phi(0,92) = 0,1788$$

Poikia ja tyttöjä syntyy yhtä paljon

$$H_0: \mu_1 = \mu_2$$

Aineisto Plasma.sav sivulla

<https://coursepages.uta.fi/mtt1/esimerkkia/aineistoja/>

- Onko keskimääräisissä kolesterolimäärissä eroja miehillä ja naisilla?

$t = 3,750$, $p\text{-arvo} < 0,001$, on eroja

Lopuksi

- Osaamistavoitteet

http://www.sis.uta.fi/tilasto/mtttp5/syksy2018/luento_1.pdf

- Tentit

ks. <https://coursepages.uta.fi/mtttp5/syksy-2018/kurssi-info/>

- Jatkoksi: Tilastomenetelmien perusteet MTTTA1

<https://www10.uta.fi/opas/opetusohjelma/marjapuu.ro.htm?id=38653>